

הגעגועים ליופי (די בענקשאַפֿט נאָך שיינקייט)

I.

לא תעשה לך פסל ומסכה -

במשך אלפי שנים חי העם היהודי עם איטור זה והוא היה מושרש במוחו, בליבו, בנשמתו ובגופו. גדול וקדוש היה האיסור בכל הזמנים והדורות. לא תעשה לך פסל וכל תמונה¹. האמונה והפילוסופיה היהודית היו חדורים ברעיון זה. הכול חייב היה לשאת חותמת של העדר גוף, הכל חייב היה להיות ללא דמות וללא צורה.

כי לא ראייתם כל תמונה² -

היהודי חייב היה לזכור רעיון זה עת חשב או דמיון לעצמו את האלוהות. הרוחניות הייתה חייבת להיות נקייה ורחוקה מכל דבר השייך לגוף, לדם, לבשר ולאדמה. שמימית ורק שמימית חייבת הייתה להיות, לרחף גבוה גבוה חסרת מגע עם כל דבר אנושי.

הטבע האנושי לחם רבות נגד דבר זה. סבל רב סבל הגוף האנושי מהאלוהות הלא ארצית, ניסיונות רבים עשה הדמיון היהודי כדי להשתחרר ממנה. ארוכה ואדירה הייתה המלחמה, אך האלוהות העל-ארצית גברה.

הגוף המנוצח נשאר רפה וחסר אונים, אחוז אימה מהגופני, מכל דמות, מכל תמונה. קוצצו כנפיו של הדמיון היהודי, השכל האבסטרקטי שלט בכול ומן הבורא הכול יכול נשאר רק צל חלש.

אך האדמה עושה את שלה, הגוף עושה את שלו, הגוף והדמיון משחקים בכול ועדיין הם מנסים לצייר תמונות וליצור גופים.

מוזמן לזמן הם משמיעים קול, מוזמן לזמן הם מזכירים את ממשלתם הישנה, מבקשים לתבוע את זכותם ואת חפותם, רפה הוא קולם ורועד, אך אומר את שלו... בן מימון הגדול קבע שמי שמתאר לעצמו את האלוהות כדבר גופני, הוא אפיקורס³, בא ר' אברהם בן רוד (ראב"ד) ואמר שאין זה כך, שהרבה אנשים גדולים ראו לפנייהם את האלוהות כדבר גופני וכי רבים ושלמים הלכו בדרך הזאת...⁴

בא ר' משה תקו וטען ההיפך מהרמב"ם. עם ראיות רבות מהפסוקים ומהמדרשים הוא הראה שאת האלוהות חייבים לתאר כדבר גופני ומציאותי. הדמיון מותר שיהיה קדוש ונשגב, החושים חייבים להיות נקיים ואצילים, האלוהות צריכה להיות מתוארת כדבר נשגב ביופיו אבל לא כדבר שאין לו דמות, שאין לו גוף ושאיין בו חיים.⁵

המקובלים הוסיפו את חלקם וצעקו בקול אחד שאינם מדמיינים חלילה את האלוהות כגוף. הקדימו המקובלים מאות הקדמות שמכל האמונות והתיאורים הם מתכוונים רק לאבסטרקטיות אך הם לא הפסיקו לתאר את האלוהות בצורות שונות. הקדמות הן הקדמות אך הדמיונות עושים את שלהן.

הייתה זו, כאמור, מחאה חלשה לעומת האווירה השלטת, נגד הדעה המקובלת, דעתו השלטת של הרמב"ם שהתאימה לרעיון של 'לא תעשה לך פסל' ולא ראיתם כל תמונה'.

המלחמה התנהלה על תיאורים פנימיים, על יצירה פנימית, הדמיון ניסה לעשות את שלו, הוא ניסה להשתחרר מן האבסטרקטיות המתה באמצעות ביטויים של אמונות ודמויות אך הפנטזיה היהודית לא העזה להשתחרר ולהתרומם, אסור היה לצייר אלים או אלות, בכלל אסור היה לצייר צורות אנושיות.

לכן לא התפתחה אצל היהודים אמנות הציור, אפילו לא יכלה להיוולד. האמנות היהודית העתיקה פעלה מעט בארכיטקטורה, במוזיקה ובספרות, אך לא בציור ובפיסול. בזאת לא הייתה יכולה לפעול. האמונה עמדה מנגד, ההשקפה היהודית עמדה לה בכול, מנגד.

אך פתאום קרה נס, רק התחילו היהודים לקחת חלק בתרבות האירופית הכללית וכבר הופיעו יצירות אמנות יהודיות.

איך קרה נס זה? מאין צצו כל האמנים בעלי שם עולמי? איך התחיל עם שבמשך אלפי שנים דחה מעצמו דמות וכל אמונה להוציא מעצמו אנטולקולסקים?⁶ איזה מקום יש לאמנות וליופי בנשמת העם? באיזו פינה של רוח העם הייתה היא חבויה וקבורה? איך נוצר כל זה יש מאין?

תרבות אירופית ומדעים אירופיים ודאי השפיעו על היהודים, אך בכל זאת נשאר אצל האמנים היהודים הגוף והנשמה היהודית. הם חושבים יהודית, ויוצרים יהודית, הנשמה היהודית מרחפת ביצירותיהם הטובות ביותר.

ונשאלת השאלה: איפה היה כל זה עד כה?

ואולי זהו רק חלק קטן מאוצרו של העם? אולי מעידים כל האנטולקולסקים, האיזראליסטים,⁷ וההירשנברגרים⁸ רק על קצה הכוחות החבויים בעם? אולי איננו מודעים לכל מה שניתן להוציא מן היהדות?

כל התופעה הזו מוסברת על ידי הרעיון הבא של פרידריך ניטשה: כל האינסטינקטים הרעים שאינם יכולים להתפתח מבחינה חיצונית, שוקעים עמוק עמוק פנימה. כל שיכלו בני אדם לעשות ולא עשו חדר לעומק נשמתם. כל מה שלא ניתן היה להפיץ וליצור בחופשיות שקע עמוק פנימה.⁹

יצירות האמנות עליהן הביטו היהודים באור שלילי, נשמרו עמוק בסתרי הנשמה, הכוח היהודי שלא יכול היה ליצור חיצונית, יצר מבפנים. אחוזי געגועים, רחוקים מטבע ואמנות, שקועים בחיים תמידיים של אבסטרקטיות טהורה, בפחד מתמיד מכל צורה של דמות, חייבים היו האמונות הפנימיות והדמויות להתוויר ולהיחלש. הצרכים הפנימיים מצאו להם פינה אחרת, נדבק עמוק יותר.

גרש את הטבע דרך הדלת הוא יחזור דרך החלון. היהודים גירשו מעליהם את היופי, דחו מעל עצמם כל דימוי אך הטבע עלה מפניות אחרות, הטבע מצא את מקומו בגעגועים עזים ליופי האלוהי והגעגועים היו כל כך חזקים וגדולים עד שהיו מוכרחים לפרוץ החוצה.

בגעועים ליופי האלוהי ('תפארת') לשכינה הסובלת ולגאולה, בתוך כל אלה

נסתרה האהבה ליופי, להרמוניה, לטבע, לרמות היפה וההרמוני וכל זה פרץ בזמן האחרון בכוח אדיר.

כל זה הוא רק חלק קטן מן הגעגועים העמוקים. כל האמנים היהודים מביאים עמם 'משהו' מן הנשמה היהודית, באמנים היהודים העתידיים חייבת הידיעה להיות חזקה וגדולה הרבה יותר.

לגלות משהו מן הגעגועים היהודיים ליופי עד כמה שהם מתגלים באגדה, בקבלה ובחסידות – זוהי מטרתם של הפרקים הבאים.

II

כיצד נוצר האור? אלוהים עטף את עצמו בטלית כשליח ציבור והעולם נתמלא באור.¹⁰ האור האלוהי מילא את העולם החשוך אך הוא היה גדול מדי, האיר חזק מדי, הבריק מדי, היה מפואר מדי. העולם עדיין לא היה זכאי ולא היה ראוי לאור. מה עשה אלוהים? לקח את האור, אשר האיר בששת הימים ושמר אותו לצדיקים לעתיד לבוא, לזמנים העתידיים, לדורות הבאים.¹¹

ואיפה שמר אותו האלוהים? באותיות התורה.¹² למד את התורה, השגח עליה, התעמק בה, קרא בשורות ובין השורות, הבן את הרעיונות הכמוסים בה, גלה את סודותיה ואת כוונותיה הגדולות, מצא את מטרתיה העולמיות ואת האידיאלים שלה ואז תראה את התורה הנסתרת ואת האור העתידי.

אך יש עוד מקום בו ניתן למצוא את אור העתיד – בשדה הפתוח, ביער החופשי. אם טהורה היא נשמתך, השכם בבוקר בבוקר, עזוב את העיר, את המסחר, הפעילות, הבוץ והעובש, צא אל השדה הפתוח, הבט בעיניים טהורות ופקוחות על העולם המואר של האלוהים ואז תגלה את האור הנסתר.

ראה! הכול מוצף בחסד אלוהי, הכול כל כך יפה ועדין. הכול טוב וטהור, הכול מדבר מתוך קדושה עמוקה ואלוהות נצחית, הכול שח על אודות שלום נצחי ואושר נצחי, מדבר על סודות גדולים, על עולמות רחוקים ועל עתיד מואר.

ראה! העיר תיפול. כל דבר שקרי, מלוכלך ולא טהור ייעלם. לקטנוניות, לצרות ולטומאה לא יהיה מקום. הכול יהיה חופשי ומואר, הכול יהיה גדול וקדוש.

בעתיד הרחוק יתבטלו לא רק כל המלחמות, מעשי כוהניות וקרבות, אלא גם הכסף, המסחר והרכוש הפרטי.¹³

עתיד עמוק עמוק! כל החיים ייהפכו לאור בהיר, שיר נצחי, ריקוד צדיקים נצחי, אלוהים ואדם יתאחדו, בורא ונברא יתחברו לתמיד, אלוהים יצא לרקוד עם הצדיקים בגן עדן והם יראוהו בגלוי. "שבע כיתות צדיקים יצאו לקבל פניה של השכינה ויאירו כמו השמש והירח כמו רקיעי השמים, הכוכבים, הברקים, כמו שושנים, כמו המנורה הטהורה שהייתה בבית המקדש".¹⁴

ראה, בחורף האדמה מתה, בקיץ היא קמה לתחייה. כל עשב אומר תפילה לאלוהים, כל עשב מתפלל, אומר שירה.

התפלל אדם! התפלל יחד עם העשבים היפים, הטהורים. הם אוהבים אותך, חושקים בך, הם יתפללו יחד אתך לאלוהים.¹⁵

לכל עשב החן המיוחד שלו, לכל אחד יופי משלו, פאר משלו וקסם אישי. כאשר ראה שרו הגדול של העולם את כל מיני העשבים, הכריז: "יהי כבוד ה' לעולם ועד, ישמח ה' במעשיו".¹⁶

בעולם הגשמי, הכול אומר שירה לאל: היום והלילה, השמש והירח, העננים והברקים, הרוח, הטל והגשם, המים, האגמים והימים, המעיינות, גן העדן והגיהנום, המדבר, השדות והיערות, העצים, השירה, הציפורים, היצורים הקטנים ביותר.

כל המתרחש ברקיעי השמים הוא מוזיקה, דרושה רק און שתאזין להם. הנשמה האנושית נלקחה ממרומים שם הייתה רגילה לניגונים ולשירים של המלאכים ורקיעי השמים. כאשר שומעת הנשמה שבתוך הגוף ניגון, היא נזכרת במעט מן השירים השמימיים ההם, ונהיית שמחה ועליזה בהתרוממות אלוהית. "מי יתן ותמיד אראה בך את אותו החן כמו עכשיו".¹⁷

העולם כולו היה טהור, מאושר, בשעה שיצא מיד אלוהים. שמח אתו אלוהים שמחה רבה. יפה העולם, מבורך זה שברא אותו בדיבור.

אלו תולדות השמים והארץ, יוצרם משבח אותם, מי יקלל אותם? יוצרם מרומם אותם מי יוכל למצוא בם רבב? ¹⁸ יפים הם, מרוממים הם. יפה וקדוש היה העולם בעת בריאתו, יפה יותר וקדוש יותר יהיה הוא לעתיד לבוא.

בעת בריאת העולם כתב הבורא 'תנאים', ובעתיד לבוא תהיה חתונה גדולה. בעד ה'תנאים' נתן האלוהים מעט מתנות, בעד החתונה ייתן לעולם הכול במתנה.

III

יפה ונשגב היה העולם ואז נברא האדם...

עם בריאתו, הביא אתו האדם ידע, געגועים וכאב, אמת ושקר, טוב ורע, יופי ומיאוס, טוהר ולכלוך, מצוות ועברות, מלחמות, קרבות, שנאה, כעס, שפלות, גסות, הנאות גשמיות ורגשות פראיים.

האדם שקע עמוק וחיייו הפכו נוראיים ומאוסים. העולם הפך לזירת קרב, היכל אלוהים הפך מרחץ דמים.

האדם הרחיק לכת והפך את העולם לגרוע יותר, מצא האדם חסרונות בעולם וסבל בלתי פוסק.

ולא רק האדם כך, העולם והטבע התמלאו כולם בחטא ובסבל. דם נשפך בעולם, הכול הפך קטנוני ומאוס.

העולם הפך מפולג ומפורר, הכל התמלא בסבל ובצימאון חושני, חשוק וקטן. לעיתים נתפש האדם לגעגועים, מחפש הוא עצה, מבקש להשתחרר ולהיות חופשי אך תמיד נמצאים בו החולשה, השבירה, הקטנוניות וחוסר התקווה.

קיימת הרגשה כי הכול צריך היה להיות אחרת והיה יכול להיות אחרת אך לא היה לכך רצון עז וגם לא 'כאב-עולמי' אמיתי שיכלו לשבור את כל הכבלים והגדרות.

שוכרים בני האדם כמה כבלים ומטילים על עצמם אחרים. שוכרים הם גדרות אחרים ובונים אחרים. מפחדים הם מן השמים החופשיים, הרחבים, הבלתי

מוגבלים ומן הכוכבים הרחוקים הנצחיים. היופי האמיתי מתגלה בחיים האנושיים רק לעיתים. היופי מתגלה רק כאשר יוצא האדם מעירו, כאשר הוא עצמו הופך לשמים וארץ, כאשר הוא עצמו הופך לטבע.

זה קורה כאשר האדם שוכח את התחכמויותיו, את הסבריו והמצאותיו, את כל יצריו, ותחפושותיו. כאשר נהיה האדם חדור בהכרת אלוהים, רצון והרגשת אלוהים. זה קורה כאשר הוא נהיה הוא עצמו. זה קורה כאשר הופכות כל היצירות, הגבוהות והנמוכות לנשגבות וקדושות. רגע שכוה היה בעת מתן תורה. קדמו לרגע קולות וברקים, סערות, הכול רעד, פרפר בתנועה, התרומם, משהו בלתי רגיל וגדול צריך היה להיווצר, ופתאום באה דממה והכול חיכו, העולם שקע ברעיון אחד...

שקט, שקט, "הציפורים חדלו מלצייץ, האופנים הפסיקו לעוף, השרפים פסקו מלשיר 'קדוש', הים לא זז, בני האדם פסקו מדבר, כל העולם דמם ויצא קול 'אנכי ה' אלוהיך'" בשמעם את קול ה', עזבו הנשמות את הגופות, אלוהים שלח טל מחיה מתים ובני האדם קמו לתחייה, המלאכים נשאו אותם על כנפיהם וקישטו אותם בכל מיני קישוטים, בני האדם הבינו את סודות השמים ודיברו בשפת מלאכים...¹⁹

IV

חיי העולם הנם חיים של הישרדות בלבד. היופי מתגלה באנושות לעיתים נדירות ביותר. מתגלה הוא רק באנשים בודדים ונבחרים – אנשים מאושרים! השכינה נחה עליהם תמידית, היופי האלוהי מאיר את פניהם בכל רגע. יופיים אינו מן העולם הזה, כל הרואה את יופיים נופל, כל המביט בהם מתפלא. כל המביט בהם מרגיש שזהו דבר על-אנושי, דבר שאין דומה לו ושמעולם לא קרה מקודם.

"תמונתו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד".²⁰

"מלאכים עולים ומסתכלים בדיוקנו למעלה ויורדים ומסתכלים בדיוקנו למטה".²¹
כשנולד משה התמלא כל הבית אור.²²

על ארבע גברות יפפיות מספרת האגדה היהודית: שרה, רחב, אביגיל, אסתר.²³
ר' בנאה נכנס למערתו של אדם הראשון יצאה בת קול ואמרה: "הסתכלת בדמות דיוקני, בדיוקני אל תסתכל".²⁴

"יופיו של רב כהנא מעין יופיו של רב, יופיו של רב מעין יופיו של רבי אבהו, יופיו של רבי אבהו מעין יופיו של יעקב אבינו, יופיו של יעקב אבינו מעין יופיו של אדם הראשון".²⁵

"מי שרוצה לקבל מושג על יופיו של ר' יוחנן, יוציא גביע כסף מבית הצורף ימלא אותו בגרעיני רימון אדום, ישים זר של שושנים אדומים על שפתו ויעמידו בין האור ובין הצל. המראה שלפניו יהיה מעט מיופיו של ר' יוחנן".²⁶

"כאשר חלה ר' אליעזר בא אצלו ר' יוחנן. מצא ר' יוחנן את ר' אליעזר שוכב בחדר חשוך. הסיר ר' יוחנן את הכיסוי מזרועו והחדר הואר. ראה ר' יוחנן את ר' אליעזר בוכה. פנה אליו בשאלה: למה אתה בוכה? שמא מפני שאינך לומד הרבה תורה, הרי נאמר לנו מזמן: אם יותר ואם פחות, העיקר שיכוון את ליבו לשמים,

האם מפני שאתה עניי? לא כל אחד זוכה לשני שולחנות, האם בגלל בניך שמתו? הנה קח עצם מעצמות מבני העשירי. ענה ר' אליעזר: מבכה אני את היופי ההולך ונרקב באדמה. ענה ר' יוחנן: זוהי סיבה טובה לבכי. ומיררו שניהם בבכיו.²⁷

"כאשר ראה ר' עקיבא את אשתו של טורנוסרופוס פרץ בבכיו יופי כזה ירקב באדמה..."²⁸

המסורת היהודית מספרת על יופי נדיר שהיה לקדושים, בעלי מופת, משיחים, מקובלים וחסידים. אצל החסידים תואר יופיו של האלוהים בשעה שהם דיברו על גדולה, חכמה וקדושה, אך גם הם ציינו יופי נדיר אצל קדושים מסוימים. אחת מעשר הספירות היא ה'תפארת'. בקבלה ובחסידות משמעותה של התפארת היא יופי והרמוניה. יופי והרמוניה מצויים בכול, בגוף, בנשמה ובשכל, במידות, במחשבה, בדיבור ובהתנהגות.

בכול צריכה ה'תפארת' לשלוט. הכול צריך להישקל ולהימדד דרכה. כאשר אדם אינו לבוש כהלכה, הוא פוגע במידת ה'תפארת'. כאשר לובש אדם בגדים יפים, עליו לכוון לברך את האלוהים.²⁹

כאשר הנשמה יפה יותר, גם התנועות כך. התנועות של הצדיקים הגדולים יפות מאוד ונעימות למסתכל כי נשמותיהם הן אלוהיות ביופין, לכל אחד חייבות להיות תנועות משלו ובכל אחד חייבת להאיר הנשמה שלו.³⁰

כאשר הצדיקים הגדולים לומדים, קורן אור התורה בפניהם וכאשר הם מזכירים תנא מסוים, מתארים הם אותו עם שורשו במרכבה העליונה.³¹

שלוש מדרגות ניצבות לפני האדם. ראשית עליו לצמצם את תאוותיו הטבעיות, בדרך זאת הוא יכול להתקרב למידת ה'יראה'. שנית עליו להשמיד ולהוציא מן השורש את כל מידותיו הרעות ואז הוא מתקרב למדרגה גבוהה יותר, למדרגה של 'אהבה'. אך זה לא הכול, עליו להגיע לעוד מדרגה שלישית, מדרגה הרבה יותר גבוהה, עליו להגיע ל'תפארת', עליו להקפיד שכל מעשיו ותנועותיו יהיו יפות ונשגבות.³²

"אני נוהג לנסוע למגיד ממזריטש" – סיפר ר' ליב שרה'ס – "לא כדי ללמוד ממנו תורה, אלא כדי לראות איך הוא פושט וגורב את גרביו".³³

"כל הייתודים אשר ייחד הסבא משפאלי, לא היו אלא אלפית מהייתודים אשר ייחד בעת שרקד בשבת או ביום טוב. הוא היה חלוש כילד בן ארבע ומי שהביט עליו בריקודו היה חוזר מיד בתשובה. למראהו היה מתמלא הלב שמחה והעיניים בדמעות. פעם ישב ר' שלום על יד שולחנו של הסבא משפאלי, שקוע בדבקות'. הסבא משפאלי ישב בפינה אחרת. אחרי הסעודה קרא הסבא לר' שלום: היודע אתה לרקוד? לא. ענה לו ר' שלום. ובכן, הבט איך הסבא משפאלי רוקד. הסבא התרומם וחצה כמה פעמים את האולם. ר' שלום השתומם, כך רוקד הסבא? כאשר חרל הסבא מלרקוד אמר ר' שלום לתלמידיו: האמינו לי שאיבריו כה קדושים, שבכל צעד הוא מייחד ייתודים. למחרת לא עשה ר' שלום דבר, רק ישב והביט בסבא".³⁴

"עיניו קרנו כמו השמש והירח" – כך מספרים חסידי ברסלב על רבם – במיוחד בשבת ויום טוב, "מי שלא ראה את האש שבו, קדושתו ויופיו, מי שלא שמע את

הניגונים הקדושים – לא ראה טוב מימיו, עד בוא המשיח לא יראו ולא ישמעו דבר כזה".³⁵

"בשבת ויום טוב", סיפר צדיק אחד על ר' ליב סאסובר, "הוא נעל נעליים מיוחדות והחל לרקוד. ובעת הריקוד התגלו דברים גדולים ברומו של עולם וכל הפמליה של מעלה רקדה אתו".³⁶

V

ככל שגוברת הפרישות, הולך ומתעמק היצר החבוי בפנים. ככל שמעמיק הכאב, גוברים הגעגועים ליופי.

הגעגועים ליופי גדלים אך לא ניתנת להם האפשרות להיראות. היופי אינו מתגלה ואינו יכול למצוא את ביטויו הטבעי והחופשי. היופי הולך בדרכים עגומות, מדבר הוא בלשון סתרים. כי הכול חייב להיעשות לשם שמים.

"ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" – "הלב והעיניים סרסורים לחטא".³⁷ "מפסיק אדם את תלמודו ואומר: מה יפה העץ, מה יפה הציפור – מתחייב הוא בנפשו".³⁸

אסור לאדם להפסיק את תלמודו כשמושכים אותו ליבו ועיניו, לשם כך יש ברכות...

כשאתה מתפעל מן השמים היפים והטהורים, בטא את רגשותיך בברכה: ברוך עושה מעשה בראשית!³⁹

כאשר אתה רואה את חידוש הלבנה ולבך מתמלא שמחה ועצבות יחד, קדש אותה ושפוך את ליבך לפני הבורא.⁴⁰

כאשר אתה רואה את תנועת העולם, את תנועות השמש, את הלבנה בכל פאר, את דרכי הכוכבים, את סדר המולדות, אמור: ברוך עושה בראשית!⁴¹

כאשר אתה מתפעל מן הים הגדול יכול אתה לבטא את רגשותיך בברכה: ברוך שעשה את הים הגדול!⁴²

על הכול צריך להלל את אלוהים: על הרעם והברק, על הרוחות, על ההרים והימים, על האגמים והמדבריות.⁴³

כאשר אתה יוצא בתקופת האביב ורואה כיצד העצים מלבלבים, אתה יכול לבטא את שמחתך: ברוך זה אשר בעולמו אין כל מחסור, אשר ברא כל דבר יפה ואת כל העצים הנאים כדי לענג את בני האדם.⁴⁴

אסור להעמיד כל תמונה בבתי האלוהים, אך מותר לך ליפה את העבודה לאלוהים בכל דרך אפשרית.

הורדוס בנה את בית המקדש בכל מיני אבני שיש. כאשר רצה לצפות אותן בזהב, אמרו לו חכמים: "השאר את השיש, הוא יפה יותר, דומה הוא לגלי הים".⁴⁵ ולמה יפה התכלת יותר מכל הצבעים? כי התכלת דומה לים, הים דומה לשמים והשמים דומים לכיסא הכבוד.⁴⁶

פאר את אלוהים בסוכה יפה, בלולב יפה, בשופר יפה, בציצית יפה, בספר תורה יפה ורצוי שייכתב הספר בידי אמן עם דיו יפה, ציפורן יפה ויכרכוהו באריג משי.⁴⁷ כאשר אתה מתפלל לפני האלוהים עליך ללבוש את בגדיך היפים ביותר.⁴⁸

רבי חנינא נהג לומר: נצא לקראת שבת המלכה, לקראת הכלה שבת. רבי ינאי נהג ללבוש בגדיו היפים ואמר: 'בואי כלה, בואי כלה'.⁴⁹ האר"י נהג לצאת ולפגוש את שבת המלכה בשדה הפתוח. כל ערב שבת נהג לצאת עם תלמידיו מחוץ לעיר ולקבל שם את השבת. אחר כך ביקש האר"י לתקן את כל הנשמות, לטהר את העולם, לקרב את הקץ.⁵⁰ כך עשה גם הבעש"ט: טייל עם תלמידיו בשדה הפתוח, העלה את כל הנשמות והביא את כל הבריאה למדרגה טובה יותר.

הבעש"ט נסע לארץ ישראל והגיע עד איסטנבול. הוא היה עייף וחולה מן הדרך הארוכה, מן הצרות ומן העוני ושקע מטה והפך לעני. הדבר קרה בערב פסח ולא היה לו דבר כדי לחגוג את החג. כך ישב וחיכה לחסדי האל. אלוהים שלח לו אדם עשיר מאוד אשר הזמין אותו לביתו. הבעש"ט הלך עם הגביר, כאשר הגיע לבית ראה עושר גדול, פאר וכלים מזהב, הכול היה מוכן וערוך לכבוד הסדר. כאשר ראה את כל זה חזרו אליו כל המדרגות הגבוהות והאדם העשיר התפעל בראותו איך האדם הפשוט והעני הפך להיות אדם כביר.⁵¹ רבי נחמן מברסלב הגיע לגבוהות שבמדרגות. הוא טעה בשדות וביערות, במערות אפילות ועל סירה קטנה באגם רחב ועמוק ושיבח את האלוהים באמירת תהילים.⁵²

געגועיהם של הצדיקים ליופי מתעצם בשעת צערם העמוק והגדול, בסבלם הגדול, במלחמתם החזקה והעצובה נגד יצר הרע.

"ככל שהאדם גדול יותר כך גדול יותר יצרו הרע".⁵³ לעתיד לבוא יבוא אלוהים אל היצר הרע וישחט אותו לעיני הצדיקים והרשעים. בעיני הרשעים ייראה היצר הרע כחוט השערה ובעיני צדיקים ייראה כהר גבוה... אלה יבכו ואלה יבכו... הרשעים יבכו על כך שיצרם הרע היה קטנטן ובכל זאת לא הצליחו להכריע אותו, הצדיקים יבכו על גודל המלחמה שהייתה להם עד ניצחונם.⁵⁴

הצדיקים אמנם מנצחים את היצר הרע, אך המחיר הוא יקר. הם מכריעים אותו, אך אחר כך מתגעגעים אליו...

אגדות אחדות מתארות לנו בעוצמה את המלחמה המתמדת עם היצר הרע ואת הגעגועים הנצחיים ליופי. בקווים אחדים מצוירים טרגדיות של אנשים דגולים. אנו רואים סבל – אש, בני אדם – ברזל.

רבי מתיא בן חרש ישב כל ימיו בבית המדרש ולמד תורה. הוא היה יפה כמו השמש, היו לו פנים כפני מלאך והוא לא הביט מעולם בפני אישה. פעם עבר לידו השטן וקינא בו. איך ייתכן שזה לעולם אינו חוטא? פנה השטן לאלוהים בשאלה: "ריבונו של עולם, איזה אדם הוא רבי מתיא בן חרש?" ענה לו האלוהים: "הוא צדיק גמור". "האם אין לי רשות להעביר אותו על דתו?" "לא תצליח, ובכל זאת לך ונסה". הלך השטן ונעמד לפני רבי מתיא בדמות אישה יפה שאין דומה ליופיה, דומה לנעמה אחותו של תובל קין (בגללה חטאו המלאכים שבאו אל בנות האדם היפות). נעמד השטן מול ר' מתיא. כאשר ראה ר' מתיא את האישה, הסתובב מיד, אך לכל אשר פנה עמדה האישה מולו. קרא ר' מתיא לתלמידו וציווה להביא לו

אש ומסמרים. כאשר הביא לו התלמיד את האש והמסמרים נעץ אותם הרבי בתוך עיניו. הזדעזע השטן ונפל אחורנית. ציווה אלוהים למלאך רפאל: לך רפא את עיני ר' מתיא. נעמד רפאל לפניו ור' מתיא שאל: "מי אתה?" ענה: "אני רפאל, ונשלחתי על ידי אלוהים לרפא אותך". ענה: "לך, מה שהיה היה". חזר רפאל לאלוהים וסיפר לו מה שהיה. אמר לו אלוהים: "חזור אליו ומסור לו הבטחתי שליצר הרע לעולם לא תהיה שליטה עליו".⁵⁵

היה רוצח: ריש לקיש. פעם רחץ רבי יוחנן בירדן. כאשר ראהו ריש לקיש קפץ אחריו לירדן. אמר לו ר' יוחנן: עם כוח כשלך היית צריך ללמוד תורה. ענה לו ריש לקיש: יופיך לנשים. ענה לו ר' יוחנן: באם תחזור בתשובה אתן לך את אחותי שיפה ממני. וכך היה, ריש לקיש הרוצח הגדול נהיה צדיק גדול. כשם שהיה מקודם גדול ורע הפך להיות גדול וטוב לב.⁵⁶

על ר' מאיר, ר' עקיבא, פלימון ור' חייא בר אשי מספרים שלא עמדו בניסיון, אך אלוהים – מתוך אהבה אליהם – שמר עליהם מכל רע. על ר' מאיר מסופר שהועמד בניסיון כי צחק על אלה שלא יכלו לעמוד בפני היצר הרע, על פלימון באה הצרה מפני שלעג ליצר הרע...⁵⁷

לנהרדעא הובאו נשים שבויות. הובילו אותן לחדר העליון בביתו של ר' עמרם חסידא, ולקחו את הסולם. אחת מהן הייתה כה יפה עד שהאירה את הארובה. חטף ר' עמרם את הסולם אשר עשרה אנשים לא יכלו להרימו והחל לעלות. כאשר הגיע לחצי הדרך נעמד וצעק: "אש! אש!". באו חכמים ואמרו: "למה ביישת אותנו?" "לא נורא", ענה ר' עמרם, "עדיף להתבייש בעולם הזה מאשר בעולם הבא". השביע ר' עמרם את היצר הרע שיצא ממנו והוא יצא כעמוד אש. אמר לו ר' עמרם: "ראה, אתה אש ואני בשר ודם ואני חזק ממך".⁵⁸

.VI

את הצורה הנעלית ביותר של הגעגועים היהודיים ליופי אנו רואים בגלות השכינה. גלות השכינה כלול בה כאב העולם, הכאב היהודי וכלול בה גם הגעגוע ליופי הנעלם. השכינה גורשה, הכול חשוך, הכול סובל, אין תקומה לדבר. דאגה וחולי, השמדה ומוות – זהו סיפורו של המין האנושי. דורות חדשים, שפיכות דמים חרשה, צרות חרשות, שאיפות חרשות, דאגות וצרות חרשות, דורות חרשים – תקוות שווא חרשות, חלומות שווא חרשות. חסרי טעם וערך הם חיי הפרט, חסרי טעם וערך הם חיי הכלל. השמש שופכת קרן אור לרגע, אחר כך מחשיך העולם פי אלף. מנסה האדם להיטיב את חייו, הופכים הם גרועים יותר אלפי מונים. חושב האדם שמצא את אושרו, מרגיש הוא אומלל יותר ויותר. חושב האדם שהוא גדול וחזק ומרגיש אחר כך עד כמה קטן וחלוש הוא. חושב הוא לגלות את האמת, מגלה מיד שקרים חדשים. חושב הוא להרבות דעת ומשתכנע לבסוף שהכול סודי ומוסתר. כמה גדולים סודות העולם וכמה רחוק האדם מהכרה אמיתית.

השכינה גורשה! כל מה שקדוש, יפה, גדול, וטוב נמצא בגלות. הפנינים היקרות ביותר שקעו בבוץ. הכול זועק מכאב, הכול רוצה להשתחרר מן הגלות, שואף להיגאל. בעולם שולטים רק הרוע, הטומאה, הגסות, הפראות והאכזריות.

גם אם צץ משהו יפה וגדול, הרי שהוא ייעלם בקרוב. גם כאשר עולה דבר מה בוחק וזוהר הרי שאין לו כוח. העולם שרוי בכללך ובשפלות. אין מקום ליופי ולקדושה.

השכינה גורשה! העם היהודי הוגלה. אדם מבקש להביא אור, להביא גאולה, מיד הוא נתקל בכאב על-אנושי. בני אדם זורקים עליו בוץ, מבזים אותו עד מוות, מבזים את שמו ואת כבודו. השכינה גורשה, העם היהודי גורש ממקומו, אלפי שנים נודד העם מטולטל בבוץ ומתגלגל בכף הקלע, מגורש על ידי אלוהים ואדם, מעונה על ידי רשעים ופראים. כל הרוצחים רוחצים בדמו, כל חיות האדם מתנפלים עליו, רפש ובושות מלווים אותו תמיד, לועגים הם על כל צרותיו והעם אינו מצליח להתגבר, טועה הוא בדרכים, אינו יודע מתי ייגאל ועל ידי מי.

השכינה גורשה! היופי האלוהי אינו עונה, השכינה אינה מתגלית, יש המחפשים אחריה, אך היא אינה מראה את עצמה, בני אדם גירשו אותה על ידי מעשיהם המאוסים. בני האדם אינם ראויים לראות אותה, אינם ראויים לזכות ביופיה האמיתי. רודפים הם אחר הגאווה, אחר היופי המזויף. בני האדם אינם מסוגלים להכיר את היופי הטהור – את האלוהות. אלו הרואים את השכינה הם הנבחרים. רואים הם אותה בבגדי אבלות, רואים את דמעותיה, שומעים את קולה, סובלים יחד אתה, מחכים יחד אתה לגואל צדק.

כשיצא הנביא ירמיהו מבית המקדש, ראה לפניו אישה יפה ממררת בבכי, שאל אותה מי את? את יפה כבן אדם אך נראית כמלאך. ענתה לו: פעם חייתי בשלווה, היום הוגליתי, ילדי בידי שונאים, מלכי ושרי כבולים בשרשראות, דם נביאי נשפך כמים, משכני נהרס, יידי ברחו ממני. אומרת האישה לירמיהו: התפלל לאלוהים עלי האומללה והענייה, שישחרר את ילדי מן השבי. מדוע אתה מחריש ירמיהו? לך צעק לפני האבות ומשה שיצילו את הכבש מידי הזאב.⁵⁹

ר' אברהם הלוי, מחבר ספר תיקוני השבת, חי בצפת ונהג לקום בחצי הלילה, לרוץ ברחובות היהודים ולצעוק בקול מרורים: "אחינו בני ישראל! הרי אתם יודעים, השכינה בעוונותינו הרבים בגלות, בית המקדש חרב, קומו נצעק לאלוהים, אולי ברחמיו הרבים ישמע את תפילותינו ויגאל את עמו ישראל. כך נהג החסיד לצעוק ומנע מכולם מנוחה, עד שכולם אמרו תיקון חצות. אחר כך נהגו כולם ללמוד כל אחד לפי השגותיו, מי גמרא, מי משניות, מי תנ"ך, אחר כך שרו פזמונים שונים, שפכו את בקשותיהם וכך עברו את היום."⁶⁰

האר"י הקדוש נהג לשבת עם החסיד רבי אברהם והיה אומר עליו שהוא גלגולו של הנביא ירמיהו. פעם פנה אליו האר"י: לידעתך קרבו ימיך למות, קיימת רק תקנה אחת ואם תקיים אותה תמשיך לחיות עוד עשרים ושתיים שנה. עלה לירושלים, קיים תפילה סביב הכותל המערבי, שפוך ליבך לפני הבורא ותזכה לראות את השכינה. עלה החסיד ירושלים, נעמד לפני הכותל בתחנונים ובכה. פתאום ראה אישה לבושה שחורים יוצאת מן הכותל. מרוב פחד נפל ארצה, צעק ובכה: אוי לי שראיתך במצב כזה. לא הפטיק לבכות ותלש את שערותיו מראשו עד שנרדם. בחלום הופיעה לפניו רוח הקודש לבושה בבגדים יפים ואמרה לו: "הרגע בני אברהם, היהודים עוד ישובו למקומותיהם." רבי אברהם התעורר ושב

לצפת. כאשר ראה אותו האר"י אמר לו: "היום שבת לחיים, זכית לראות את השכינה".⁶¹

רבי חיים ויטאל סיפר על חלומותיו: ראיתי לפני אישה, יפה כשמש, היא ניגשה אלי ואמרה: "מדוע אתה בוכה חיים בני? שמעתי את בכיך ובאתי לעזור לך". הרימה האישה את ידיה והתחלתי לצעוק: "אמי אמי עזרי לי". אחר כך ראיתי את אלוהים יושב על כיסא, איש זקן, הזקן לבן כשלג, יפה ללא גבול, הוא החזיק בי בידו הימנית ואמר: "חיים בני, אל תרעד ואל תפחד".⁶²

ר' לוי יצחק מברדיצ'ב הגיע פעם לעיר דיקלא בזמן ספירת העומר. הוא הגיע מאוחר באמצע לילה אפל ולא היה לו היכן ללון. לקח אותו מעבד עורות אליו הביתה. רצה ר' יצחק לספור את ספירת העומר ולא יכל בגלל הריחות הרעים. בשעת לילה מאוחרת פנה לברו לבית הכנסת ושקע במחשבות על תהפוכות גורלה של השכינה, על פחדה וכאבה ועל נפילתה האיומה. בכה ר' יצחק הרבה עד שנרדם מרוב חולשה ואז ראה לפניו אור חזק ביותר אשר לעומתו גלגל החמה חושך הוא. מתוך האור קרנה אישה מקושטת אש בעשרים צורות וזוהרות באופן שאין המחשבה האנושית תופסת. אמרה האישה: "התחזק בני הכול יצא לטובה".⁶³ כשהיה ר' יעקב שמשון משיפטיקווע בארץ ישראל ראה בדמיונו את השכינה בדמות אישה המתלוננת ובוכה על בעל נעוריה שמת. התעורר ר' יעקב שמשון ואמר לחבריו: "אין זה אלא שרבי פנחס מקוריץ נסתלק..."⁶⁴

הזוהר מלא בתיאורים על אודות אהבתה, שמחתה וסבלה של השכינה. הזוהר כולו הוא מין רומן אלוהי בין האל לכנסת ישראל, בין קודשא בריך הוא לבין השכינה. כל הזמן הוא מחפש אותה והיא מחפשת אותו. בני אדם, רעים ומאושרים מבצבצים אך נעלמים מיד. תמיד קיימת תקווה לעתיד, לשמחה הגדולה שתהיה כאשר בני האדם יהיו טהורים וקדושים. בתוך הגעגועים האלוהיים קיימות צרות העולם והצרות המיוחדות של היהודים, אך קיימות גם צרות אסתטיות.

"ביום בו חרב בית המקדש והיהודים יצאו לגלות עם שרשראות לצווארם וידיהם כבולות לאחור יצאה אתם כנסת ישראל. יצאה כנסת ישראל מבית המלך כדי להיות יחד עם היהודים. אמרה כנסת ישראל: אני אקדים לבכות את צרות בעלי וילדי. כאשר ראתה את ביתה ההרוס, את דם החסידים השפוך, את ההיכל הקדוש שרוף החלה לצעוק כך שכל דרי מעלה ודרי מטה הזדעזעו וקולם הגיע עד המלך. ביקש המלך להפוך את העולם לתוהו ובוהו. ירדו המלאכים לנחמה, אך היא סירבה להינחם. בני ארץ ישראל מקוננים: אין לנו אם. עלינו לקונן, לשפוך את לבנו המר לפני כל מי שירגיש בצערנו. כל יום אנו הולכים למיטה של אמנו ולא מוצאים אותה שם, שואלים עליה ואיש אינו עונה, שואלים את המיטה – איננה... שואלים את הכיסא – אין... שואלים את ההיכלות שלה – הם נשבעים שאינם יודעים על אודותיה דבר... שואלים את הארמה – אין סימן, שואלים את הגג – עונה הוא שהיא קפצה מגג לגג והיא בוכה ומקוננת עלינו, שואלים את הדרכים והשבילים, הם עונים שראו אותה שבורה ומקוננת על ילדיה אך הם אינם יודעים לאן היא פנתה. עלינו לנשק את הארמה עליה היא דרכה, לנשק את המקום עליו ישבה פעם, לנשק את קירו של ההיכל ולבכות".⁶⁵

בגן העדן התחתון יש מקום מוסתר, שאיש אינו יודע עליו ובו חבויים אלף מקומות שעשועים. מלבד המשיח איש אינו נכנס לשם. גן העדן מלא מרכבות צדיקים והמשיח הוא ממונה על הכול. בראשי חודשים, בשבתות ובימים טובים נכנס המשיח לארמונות הנסתרים ושם יש מקום סודי, בלתי ידוע הנקרא 'עדן'. המשיח מסובב אותו עד שמגלה מקום הנקרא 'קן ציפור' ובו מצוירים דמויותיהם של כל העמים המרעים ליהודים. נכנס המשיח למקום הזה מרים את עיניו ורואה איך האבות נכנסים לבית המקדש הנחרב. אחר כך רואה הוא את רחל אמנו בוכה ואת אלוהים המבקש לנחמה והיא מסרבת לקבל נחומים. אז מרים המשיח את קולו ובוכה וכל גן העדן רועד וכל הצדיקים בוכים וגם השמים רועדים והכול מגיע עד כיסא הכבוד...⁶⁶

"המלך כעס על המטרוניאטא וגירש אותה מארמונותיו. אך אחר כך הלך לחפש אותה ומצא אותה מתגלגלת בעפר. איזה כבוד יתן לה כעת? איזו אהבה יעניק לה? לקח אותה המלך בידו, הכניס אותה לארמונותיו ונשבע לה שלא ייפרדו לעולם."⁶⁷

"כל הכבוד הזה הוא בזכות החבריא. יקרא המלך למטרוניאטא וישאל אותה מי הכין לה את תכשיטיה ומי שם לה את הכתר ומי הלביש אותה. אין איש היודע טוב מן החבריא להלביש כלה."⁶⁸

דוד אמר: "פנה אלי וחנני", וכי לא היה לאלוהים מישוהו יפה מדוד לחנון אותו. אלא שקיים דוד אחר, נשגב יותר והוא הממונה על חילות עליונים רבים. כשרוצה האלוהים לרחם על העולם, הוא מסתכל בדוד ההוא ואז זוהרים פניו וכל העולמות מאירים. ראשו מקושט בזהב ובתכשיטים. באהבה רבה אומר לו אלוהים: "הבט אלי, עניך כל כך יפות". ועיניו מביטות באלוהים, ולב האלוהים מתמלא אהבה ורחמנות. האהבה מתחילה לבעור, אומר האלוהים: "הסר עניך מעלי כי הן שורפות אותי..."⁶⁹

"באחד ההיכלות נמצא כתר מיוחד במינו, אין איש רואה אותו, הוא מלא אבנים יקרות ומוכן עבור מלך המשיח. ואז עולה המשיח, עולה למגדל, ובמגדל עומדים שני נשרים משני צדדיו. וכאשר הוא עולה מחזיקים הנשרים את הכתר. כאשר מתחיל המשיח לקרוא בתורה נפתח אשנב ויוצאת יונה אשר שלח נח מן התיבה והיא מניחה את הכתר על ראשו של המשיח, כאשר הוא יורד מחזירה היונה את הכתר לידי שני הנשרים."⁷⁰

עוד מספרים שיש אלפי ארמונות מרחפים בהם נח המשיח, מספרים על כרובים אשר פותחים את כנפיהם, על ציפורים שאינן חדלות מלומר שירה, על אותיות הפורחות, על רקיעים תלויים וזורמים, על פנינים ואבנים יקרות שעל יד מעיינות. כל לשונות האש הנראים שם, האור מאיר שם, קולות מתוקים נשמעים שם, אחרי המשיח צועדים הכרובים, הרקיעים, הגלגלים והנשרים המעופפים. האש והמים נשמעים למשיח, והוא שולט בהיכלות שבשמים. ניצבים שם חבלים העשויים מאבנים יקרות וצבעים שונים. הזוהב מבריק, בוער האור, גשמים שונים מדיפים ריחות הכול מלא קטורת, הכול שר, מתפלל, מתפללים למען היהודים, למען השכינה...⁷¹

VII

באגדה מיוחס המושג 'שכינה' לאלוהים בכבודו ובעצמו. השכינה פירושה שאלוהים נח כביכול בתוך העולם. יש לו שייכות לעולם, אוהב הוא את העולם ומכוון אותו לטוב. הרבה משתמשים במונח 'שכינה' ומתכוונים לכך שאלוהים מצוי בין היהודים, מאיר אותם, סובל אתם, מנחם אותם, עוזר, מטהר ומקדש אותם.

האגדה רגילה להבין את השכינה הקשורה לעולם וליהודים. השכינה תובעת את עלבונה. היא אלוהית אבל לא אלוהים עצמו. זהו מקורו של הביטוי "אמרה השכינה לפני הקב"ה".

ככל שהאגדה פואטית ולבבית יותר כך מודגש יותר האופי הנשי של השכינה. באגדה מוזכרת השכינה כמתגלית לירמיהו כאישה מקוננת. אצל המקובלים הדבר ברור ומודגש. השכינה היא פשוט מלכה 'מטרוניתא' 'עולמתא שפירתא', נערה יפה.

הזוהר וכל ספרי הקבלה מלאים באגדות על ייחודם של קודשא בריך הוא ושכינתיה. למה מתכוונים המקובלים באומרם קודשא בריך הוא? ולמה מתכוונים בשכינתיה? על זאת הם עונים: 'קודשא בריך הוא' זה 'זעיר אנפין' של מידות: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד ויסוד. השכינה היא מידת ה'מלכות', אך כל זה אינו ברור. כדי להסביר זאת צריך לפרט את יסודות הקבלה ולזה אין כאן מקום.

בקיצור אנו יכולים להסביר: 'זעיר אנפין' הן ה'מידות' באמצעותן מוביל אלוהים את העולם. אך כיצד הן עומדות לבד וברשות עצמן? כיצד הן מופיעות ברוממות האלוהית, ב'שכינה' וב'מלכות'. איך הן מתגלות בעולם?

השכינה נקראת לעיתים (כמו מידת ה'מלכות') דיבור – מאמר. כמו שהדיבור מגלה את שבתוכו כך גם השכינה מגלמת את ההתגלות האלוהית. לעיתים רואים המקובלים במושג 'קודשא בריך הוא' את 'מידת התפארת' ואז יש למושג ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה מובן יותר אסתטי.

ההבנה האסתטית של הביטוי היא ההבנה כי היופי האלוהי הנשגב מתחבר ליופיו של העולם.

'תפארת' – מתייחס ליופי האלוהי, הטהור. 'שכינה' – ליופי האלוהי הכלל עולמי. 'לתפארת' אין כל קשר לעולם, השכינה קשורה לעולם וכל אשר בו.

כאשר העולם מתאחד כולו עם אלוהים, שוררים שמחה וששון בעולמות העליונים, היופי האלוהי זוהר, טהור, הכול מתבהר ומתרום. זהו 'ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה', זהו החיבור בין אלוהים והעולם, אלוהים ואדם, שמים וארץ. אך קורה גם שהעולם חשוך, שקוע, מתרחק מיוצרו, סגור בתוך עצמו, חצוי ומרוחק, ואז מתרחש ה'פירוד', השכינה מורחקת מ'קודשא בריך הוא' והיא מתגעגעת וחסה בחיסרון. היא אינה יכולה להתקרב לאלוהות, המרחק גדול מדי, הפירוד גדול מדי.

צערה של השכינה גדול הוא, היופי מחפש את השורש האלוהי שלו, הוא רוצה להתרומם ולהיגאל, אבל השכינה שקועה עמוק בתוך האדמה. החושך העולמי

מקיף אותה, היא קשורה בשלשלאות העולם, שבויה בעולם, אינה יכולה לחזור לעצמה ולא להשתחרר מצערה.

הצער עודנו גדול, אך הגעגועים ליופי האלוהי גוברים והעולם הולך ומשתחרר. ובהתגברות הגעגועים נופלים השלשלאות, השבי נפתח וכנפיים צומחות. הצער הופך לגעגועים וגובר הקשר לאלוהות.

השכינה משתחררת יותר ויותר ומתהווה הייחוד, בתחילה זהו משהו הקורא פעם ביום, אחר כך זה קורה בכל רגע ורגע, אחר כך זה מתגבר יותר ויותר, עד ששוב מאירה התקווה. עד שהיום הגדול מתקרב יותר ויותר.

ניצוצות קדושה זרועים ומפוזרים בכל העולם, בכל מקום ומקום, אפילו במקומות הטמאים והמלוכלכים. קשה למצוא את הניצוצות, קשה ללקטם לחבר אותם לתמונה גדולה ומאוחדת ולהפוך אותם ליצירה אחידה.

התמונה הגדולה והאלוהות הנם אורגניזם שלם; זוהי מרכבה עבור האלוהות. העולם נהיר, טהור ונשגב יותר, יפה וזוהר.

איך אוספים את ניצוצות הקדושה? איפה ואיך מחפשים אותם? בזאת עוסקים קבלת האר"י והחסידות. ובייחוד עוסקת החסידות בחיפוש אחר היופי.

בחסידות מעמיקים בעניין 'העלאת המחשבות הזרות' – המחשבות השליליות. על פי כמה מנהיגי החסידות זוהי דרך מסוכנת מאוד.

הרבי מליאדי ציווה שלא לעסוק בהעלאת "מחשבות זרות". ישנם אמנם כתבים יהודיים שעוסקים בזה, אך הרבי קבע שמחברי הספרים לא הבינו נכון את הרבנים שלהם (הבעש"ט) וכוונותיהם.⁷²

רבי נחמן מברסלב הטיל על הצדיקים הגדולים או אפילו על הצדיק הגדול ביותר (אשר הוא בבחינת משה – משיח) לעסוק בזה. לכלל הוא המליץ: אל תתפתו לדבר זה.⁷³

אלו המבינים נכון את כוונות הבעש"ט, צריך להיות ברור שעניין העלאת המחשבות הזרות לא היה אצלו אחד העיקרים הגדולים. כדי להבין את דבריו בצורה נכונה צריכים להיות בקיאים בדעתו של הבעש"ט על הטוב והרע.

כל העולם הוא בבחינת אלוהות. אלוהים והעולם חר הם. מלבד אלוהים אין שלמות, שלמות היא אלוהות. כל מה שאתה רואה, חש, חושב, הן הטוב והן הרע, בשמחה, בכאב, בגבוה, בנמוך, בקטן, בגדול, ביופי ובמה שמאוס, בכול יש אלוהות, כאן היא זורחת בגלוי ושם היא חבויה, אך היא נמצאת בכול מקום. הכול נמצא באותיות התורה, הכול צירופים ממחשבות האל, הכול תופעות שונות של דבר אחר, איברים שונים מגוף אחר. המלך הגדול, אלוהים, מתגלה בכול העולם, הכול שייכים לו והוא נמצא בכול.

נשאלת השאלה: אם הכול הוא אלוהות, איך אפשר לדבר על רוע, על מיאוס, על חוסר ניקיון? אם הכול כלול באלוהות, איך אפשר לדבר על פירוד? האם אפשר להפריד ולציין: זה טוב וזה רע, זה כשר וזה טרף, זה נקי וזה לא, האם לא הכול שווה? האם לא כל האותיות שוות? האם לא כל האיברים שווים? האם משראה הבעש"ט את האלוהות כשכינה צריך היה לקבוע שכל התיאורים של טוב ורע, שלמות וחוסר שלמות, קשורים לטוהר האנושי אך לא לטוהר האלוהי. צריך היה

לקבוע כי לבני אדם אין מחשבות שלמות, ולכן הם מפרידים בין טוב לרע אך אצל האלוהים אין מושג של רע וטוב. צריך היה לומר כי בני אדם אוהבים, סובלים, חיים ומתים, אך אין לזה קשר לאלוהות.

על אף הדמיון הקיים בין הבעש"ט לשפינוזה שראה את האחדות שבין האלוהים והעולם, דרכו של הבעש"ט שונה היא. אלוהים והעולם אחד הם, אך אלוהים אינו קשור בעולם. באופן כללי יכול האדם לראות בחזיון, איזה תיאור הדומה לאלוהים. אך ברצונו של אלוהים יכול החזיון לחדול מלהתקיים. מצד אחד העולם הוא אלוהות, מצד שני הוא מהווה בריאה, מלאכת אמנות, יצירת פאר. בתור יצירה יש לעולם מטרה אשר מדי פעם הוא מתקרב אליה, ואז הוא מתרומם יותר ויותר, ונעשה טהור יותר ויותר. לכן אין הבעש"ט יכול להזדהות עם אלה שאצלם אין לרוע ממשות וקיום.

הרוע הוא כן ממשות, אנו חשים אותו בכל מקום אליו אנו פונים. אנו רואים את השפעתו על כל צעד ושעל, אנו שומעים את נשימתו הכבדה. הייתכן שאין ממשות למה שאינו נותן לנו לחיות, מענה אותנו מן העריסה ועד לקבר?

הבעש"ט ראה זאת כך: הרוע הוא מדרגה נמוכה של הטוב, הרוע אינו ההיפך של הטוב, אלא מידה קטנה מאוד של הטוב, מאחר שבני אדם אינם רואים את מעט הטוב אשר קיים בתוכם, הם מכנים זאת כרוע. בכל דבר שבעולם קיימים מדרגות שונות מן העליון עד לנמוך ביותר. לטוב יש מדרגות שונות, במדרגות הגבוהות יש הרבה טוב, בנמוכות יש פחות ובנמוכות ביותר מעט מאוד. אך מעט טוב יש בכל דבר, בלי טוב זה לא היה יכול העולם להתקיים.

לכן יש לרוע ממשות, אך הוא מתקיים במדרגה הנמוכה ביותר של הטוב ואפשר לרומם אותו. אם תרחיבו את ההנחה הזאת, תבינו בעצמכם טוב יותר איך צריך להתמודד עם הרוע. אין אפשרות לתלוש את הרע, לא ניתן לעקור אותו משום שהוא דבר שאלוהים ברא. לכן חייבים לרומם אותו. כל דבר הנמצא במדרגה הנמוכה יש להעלות למדרגות גבוהות יותר. וכך, גם כשהוא נמצא במדרגות הנמוכות הוא נקרא טוב.

על העץ נמצאים פירות שונים, בשלים ולא בשלים, פירות גדולים ואפילו רקובים. מחומר מסוים מייצרים כלים משובחים או פחות טובים ואף גרועים. הכלים נשברים והופכים לחלקים ואין כאן 'היפך' אלא מדרגות שונות, שלמות יותר ופחות.

בלשון הבעש"ט ניתן להגדיר זאת: כל אהבה ארצית, כל חרדה ארצית – היא יראה אלוהית שנפלה, כל יופי ארצי הוא יופי שצנת, כל חכמה ארצית היא חכמה עליונה שצנחה.

ובכן מה על האדם לעשות? עליו לקבל את העולם כמות שהוא, עליו להתבונן ולראות כל דבר כמות שהוא, עליו לחרור לשורש של כל דבר ולהפוך כל אהבה לאהבה אלוהית, להפוך כל יראה ליראה אלוהית, להחזיר את כל היופי למצב של 'תפארת'. להתייחס לאפשרות שבכל דבר קיימת אלוהות, לזנוח את הפרט ולהתעמק באלוהות. לראות בכל דבר משהו אלוהי, לזנוח את ה'משהו' ולהתייחס לכלל, לעיקר, לעצם. כך נהיה כל דבר נעלה יותר ואלוהי.

אתה רואה יופי, ורוצה מיד להבין אותו, אך עליך להתבונן בו מאחר שבעובדה שאתה נמשך אליו יש משהו אלוהי. ביופי אותו אני רואה יש משהו מן היופי הנשגב האלוהי ולכן העיקר הוא האלוהי אשר בתוכו. קרן האור אינה כל השמש ומהי הטיפה לעומת הים הגדול. עלי לאהוב את אלוהים כי בו כלול הכול. כך מגיע האדם מן היופי אותו הוא רואה לאלוהות. כל דבר קטן וחושני נעלם והכול נהיה טהור וקדוש.

סיפור המסופר על ידי מקובל קדום (ר' יצחק דמן מעכו) מסביר היטב את הרעיון החסיד:

"פעם בת מלך יצאה מן האגם. ראה אותה אדם פשוט ואמר: 'האם את רוצה להיות שלי? שמעה בת המלך ואמרה 'שם בבית העלמין'... האדם הפשוט הבין את דבריה בפשטות והלך לבית העלמין. וכך הוא ישב שם יום ולילה וחשב רק על בת המלך וקיווה שהיא תבוא אליו. הוא חיכה חודשים רבים והיא איננה. כל מחשבותיו, רגשותיו ושאיפותיו מרוכזים היו סביבה. עם הזמן הוא שכח את בני האדם, שכח כל מה שראה, חש ושמע אי פעם, כך חי בודד ומרוכז רק ברעיון אחד, עד ששכח לראות את דמותה של בת המלכה כפי שהייתה וקיבל זאת רק בצורה רוחנית. מרוכז ביופי רוחני והפך להיות קדוש".⁷⁴

מסבל ושאיפה – עבר לחיים רוחניים ומחיים רוחניים לאלוהות.

תרגם מיידיש: עשהאל אבלמן

הערות

- 1 שמות יט, 3.
- 2 דברים ד, 15.
- 3 משנה תורה, ספר המדע, ג, ז.
- 4 השגות הראב"ד למשנה תורה, ספר המדע וספר אהבה, מוגה ומבואר בידי בצלאל נאור, ירושלים תשמ"ה, עמ' נו-נו.
- 5 אלו הם חלק מטענותיו של ר' משה תקו בספרו כתר תמים. ראו א.א. אורבך, 'חלקם של חכמי אשכנז וצרפת בפולמוס על הרמב"ם ועל ספרו', ציון יב (תש"ז), עמ' 149-153; הנ"ל, בעלי התוספות, תולדותיהם, חיבוריהם, שיטתם, כרך ראשון, ירושלים תשנ"ו, עמ' 420-425.
- 6 הכוונה לצייר ולפסל היהודי-רוסי מרדכי אנטוקולסקי (1843-1902), ראו עליו: ד' מגיד, מרדכי בן מתיתיהו אנטוקולסקי, תולדותיו ופרשת עבודתו במלאכת מחשבת, וארשה תרנ"ד; ל' קניג, יהודים באמנות החדשה, תל אביב תשכ"ב, עמ' 31-46.
- 7 הכוונה לצייר היהודי-הולנדי יוסף ישראלס (1824-1911), ראו עליו: ל' קניג, יהודים באמנות החדשה, עמ' 47-56; ס' רות, האמנות היהודית, מהדורה חדשה בעריכת ב' נרקיס, ישראל תשנ"ו, עמ' 161-164.
- 8 הכוונה לשמואל הירשנברג (1866-1908) התיישב בארץ ישראל לימד ב'בצלאל'. ראו עליו: ד' דוידוביץ', 'מהיהודי הנצחי ועד הגלות', עת-מול, י (תשמ"ה), עמ' 11-13; ל' קניג, יהודים באמנות החדשה, עמ' 60-66; ס' רות, האמנות היהודית, עמ' 167.

- 9 נראה כי דברים אלו של צייטלין מבוססים על דבריו של ניטשה בחיבורו 'הרצון לעצמה'.
ראו פ' ניטשה, הרצון לעצמה (תרגום מגרמנית י' אלדד), כרך ראשון, תל אביב תשמ"ו,
עמ' 50-51; 176, וכן הרצון לעצמה, כרך שני, תל אביב תשמ"ו, עמ' 166-168.
- 10 פרקי דרבי אליעזר, ירושלים תשל"ג, עמ' י-יא; בראשית רבה, פרשה ג, ד.
שם, פרשה ג, י.
- 11 ספר מאור עינים על התורה... אשר השאיר אחריו... רבי מנחם נחום טשארנאביל, בני
ברק תשנ"ח, עמ' קמפ.
- 12 ספר ליקוטי מוהר"ן, יג, א, וכן ראו ע' שטיינזלץ, ששה מספורי המעשיות של רבי נחמן
מברסלב בצירוף מבוא ופירושים, תל אביב תשנ"ה, עמ' 132-153.
- 13 ויקרא רבה, פרשה ל, ב.
- 14 ראו למשל ספר ליקוטי עצות... דרכים ישרים ועצות נפלאות... מתורתו של רבנו הקדוש
מוהר"ן... ירושלים תשל"ט, עמ' ל.
- 15 בבלי, חולין דף ט, ע"א.
- 16 ספר עבודת הקודש להרב הקדוש... מאיר נ' גבאי, חלק התכלית, פרק ט, וארשא תרס"ב,
עמ' 136.
- 17 בראשית רבה, פרשה יב, א.
- 18 שמות רבה, פרשה כט, ט.
- 19 בראשית רבה, פרשה פב.
- 20 בבלי, חולין, דף צא, ע"ב. הכוונה לדיוקנו של יעקב ופירש שם ר' גרשום: "כלומר דמות
יעקב חקוק בכסא הכבוד".
- 21 בבלי, סוטה, דף יב, ע"א.
- 22 בבלי, מגילה, דף טו, ע"א.
- 23 בבלי, בבא בתרא, דף נח, ע"א.
- 24 שם.
- 25 בבלי, בבא מציעא, דף פד, ע"א.
- 26 בבלי, ברכות, דף ה, ע"ב.
- 27 בבלי, נדרים, דף נ, ע"ב.
- 28 ספר נעם אלימלך, ירושלים תשנ"ט, עמ' כח.
- 29 שם, עמ' קפז.
- 30 שם, אגרת הקודש, עמ' שמו.
- 31 שם, עמ' יב.
- 32 ספר סדר הדורות מתלמידי הבעש"ט ז"ל, חלק ראשון, לובלין תר"ס, עמ' 35.
- 33 ספורי צדיקים מהחוט המשולש, קראקא תרנ"ו, עמ' 16.
- 34 ספר מגיד שיחות מג.
- 35 ספר מעשה צדיקים עם דברי צדיקים, לובלין חש"ד, עמ' 40.
- 36 ירושלמי, ברכות, פרק א, הלכה ה.
- 37 משנה, אבות, פרק ג, ט.
- 38 בבלי, ברכות, דף נט, ע"א.
- 39 ברכת הלבנה.
- 40 בבלי, ברכות, דף נט, ע"ב.
- 41 בבלי, ברכות, דף נב, ע"א.
- 42 שם.
- 43 ברכת האילנות.
- 44 בבלי, בבא בתרא, דף ד, ע"א.
- 45 בבלי, סוטה, דף יז, ע"א.

- 47 בבלי, שבת, דף קלג, ע"ב.
 48 בבלי, שבת, דף קיג, ע"ב.
 49 בבלי, בבא קמא, דף לד, ע"ב.
 50 ראו למשל ספר שבחי האר"י השלם, צפת תשמ"ד, עמ' עד-עז.
 51 ספר שבחי הבעש"ט, מהדורת רובינשטיין, ירושלים תשנ"ב, עמ' 361-362.
 52 ראו למשל הקדמה לספר השתפכות הנפש וכן במקומות רבים נוספים.
 53 בבלי, סוכה, דף נב, ע"א.
 54 שם.
 55 ילקוט שמעוני, פרשת ויחי.
 56 בבלי, בבא מציעא, דף פד, ע"א.
 57 בבלי, קידושין, דף פא, ע"א.
 58 שם.
 59 פסיקתא רבתי, כו.
 60 ראו ספר עמק המלך, שער טז.
 61 ספר קב הישר השלם, ירושלים תשנ"ט, עמ' תי-תיא.
 62 ספר שבחי ר' חיים ויטאל, לעמבערג חש"ד, ללא מספור עמודים.
 63 מעשים נוראים ונפלאים, קראקא תרנ"ו, עמ' 38.
 64 שם, עמ' 39.
 65 מדרש איכה.
 66 זוהר, שמות.
 67 זוהר, ויקרא.
 68 זוהר, אמור.
 69 זוהר, קדושים.
 70 זוהר, שלח לך.
 71 זוהר, שמות.
 72 ראו מ' חלמיש, משנתו העיונית של ר' שניאור זלמן מליאדי (ויחסה לתורת הקבלה ולראשית החסידות), חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, ירושלים תשל"ו, עמ' 301-304; מ' חלמיש, נתיב לתניא, ביאורים והערות לספר של בינונים, תל אביב תשמ"ח, עמ' 320-324.
 73 ראו למשל מ' פייקאז', חסידות ברסלב, פרקים בחיי מחוללה, בכתביה ובספיחיה, ירושלים תשנ"ו, עמ' 234.
 74 ספר ראשית חכמה, שער אהבה, פרק ד.